Giriş

Gallup şirketinin, 1991 yılında gerçekleştirdiği bir ankete göre, ankete katılan üniversite mezunlarının dörtte biri de dahil olmak üzere, % 47'lik bir kesim "Tanrı'nın, insanı geçtiğimiz 10.000 yıllık süreç içerisinde belli bir anda büyük ölçüde bugünkü formunda yarattığına" inandığını göstermektedir. Anketin yapıldığı yer Amerika. Bu sonuç, evrim çalışmalarında başı çeken ülke olan Amerikan bilim dünyası ile ora halkı arasında, en iyi yorumla bir kopukluk olduğunu gösteriyor.

Esasında, Avrupa'dan epeyce farklı olarak Amerika'nın evrim teorisiyle oldukça sorunlu bir geçmişi var. Bunun en ilginç göstergelerinden biri de, Scopes Davasıdır. Temmuz 1925'de, Amerika Birleşik Devletleri'nin Tennessee eyaletindeki Dayton'da, Charles Darwin'in evrim kuramını öğreterek yasaları çiğnediği öne sürülen John T. Scopes adlı bir lise öğretmenine 100 $ ceza kesildi. Sonrasında bu olay, yüzyılın davası (*Scopes Trial*, *Maymun Davası*) olmuş bir meseledir.[1] Olay kısaca şöyle gerçekleşir: Tennessee eyaletinde çıkarılan 1922 tarihli bir kanuna göre,

> Kitabı Mukaddes'te anlatılan şekliyle ilahi yaratılışı reddeden ve insanların daha ilkel hayvan soyundan geldiğini iddia eden tüm teorilerin okullarda öğretilmesi yasadışıdır.

Esasen beden öğretmeni olan John Scopes, Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği (*American Civil Liberties Union*) ile anlaşarak, sadece kanunun test edilmesi için derste evrimden bahseder. Bunun üzerine Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği, bunu mahkemeye taşır. Scopes, hayli renkli geçen ve ilginç tartışmalara konu olan dava sonunda jüri tarafından suçlu bulunur. Açıkçası, bu davaya benzer olaylar, Amerika tarihinde birçok defa tekrar edecektir. 1968'de "Epperson v. Arkansas", 1972'de "Wright v. Houston Independent School District", 1973'de "Willoughby v. Stever", 1975'de "Daniel v. Waters", 1977'de "Hendren v. Campbell", 1981'de "Segraves v. California". 1982'de "McLean v. Arkansas", 1987'de Edwards v. Aguillard, 2005 Kitzmiller v. Dover. Bu davaların her biri evrim tartışmalarında yeni

1 Bkz. Edward J. Larson, *Yüzyılın Davası*, çev. Turan Parlak (İstanbul: İzdüşüm Yayınları, 2000).

bir aşamayı temsil eder ve bunun detayları burada yer verilemeyecek kadar uzundur.[2]

Bu tartışmaların tarafları basitçe *yaratılışçılık* (creationism) yanlısı olanlarla evrim yanlısı olanlar şeklinde ayrılmış durumdadır.

Yaratılışçılık (Creationism)

Bu derlemede, tartışmaları yönlendiren kelimelerin zaman içinde kazandıkları çok sayıdaki ek anlamlara karşı duyarlı olduğumuzu yer yer ifade ettik. *Evrim* kelimesi gibi, *yaratılış* kelimesi de esasında çoklu kullanıma sahip. Konuyla ilgili uzman tarihçilerin kaydettikleri husus, Amerika'da, özellikle 1920'lerden sonra "Köktenci Hıristiyanlık" olarak adlandırılan hareketçe *yaratılış* kelimesinin, evrim teorisine karşıt olarak kullanıldığıdır. (Bu akımın niçin bu tarihsel bağlamda yükselişe geçtiğini irdelemek bu çalışmanın kapsamı dışındadır). *Yaratılışçılık* terimi pek çok kişi için özel bir teolojik doktrini çağrıştırıyor: Bu doktrine göre, Tanrı evreni bizim bugün gördüğümüz gibi yaratmıştır ve o andan bu yana dikkate değer bir değişim yaşanmamıştır. Terim bu dar anlamıyla, Kitabı Mukaddes'in literalist bir yorumunu yansıtmaktadır; buna göre canlı yaşam bugünkü formları ile yaratılmıştır.[3]

Genç Dünya Yaratılışçılığı (*Young Earth Creationism* -YEC)

Dünyanın ve dünyadaki yaşamın, yaklaşık 6 bin ila 10 bin sene evvel Tanrı tarafından bir anda yaratıldığını ileri süren ve *yaratılış bilimi* olarak bilinen hareketin taraftarlarınca savunulan anlayış. Yaratılışçılığın bu dar anlamdaki yorumlarının en önemli yönü, canlıların bugünkü formları ile yaratılmış olduklarıdır. Bu anlamda, Henry M. Morris (1918-2006), *yaratılış bilimi* olarak adlandırılan hareketin babası olarak bilinmektedir.

Bir mühendis olan Morris yaratılışçı kariyerine, 2. Dünya Savaşı sırasında Rice Üniversitesinde asistanlık yaparken yazdığı ve 1946 yılında yayımladığı *That You Might Believe* (Bunlara İnanabilirsin) adlı ilk kitabıyla başlamıştır. Kitabı daha sonra gözden geçirmiş ve bu kez *The Bible and Modern Science* (İncil ve Modern Bilim -1951) adıyla yayımlamıştır. Kitabı Mukaddesi açıkça literalist bir şekilde okuyan Morris, bu ilk çabalarında, altı günlük (bir günün yirmi dört saat olduğu) yaratılışı ve tufan yorumlarını savunmuştur. En önemli kitabı, Yedinci Gün Adventisti olan John Whitcomb ile birlikte 1961 yılında

2 Bkz. Eugenie C. Scott, *Evrim mi Yaratılışçılık mı?*, çev. Levent Can Yılmaz (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2012). [Özgün metin için bkz. Eugenie C. Scott, *Evolution vs. Creationism: An Introduction* (Westport, Conn.: Greenwood Press, 2009)].

3 Scott, *Evrim mi Yaratılışçılık mı?*, s. 102.

yayımladığı *The Genesis Flood* (Yaratılış Tufanı)'dır.[4] Bu kitap, çeyrek yüzyıllık bir süreçte yirmi dokuz baskı yapmış ve 200.000'den fazla satılmıştır. Morris, 1963 yılında *Creation Research Society* (CRS - Yaratılış Araştırma Cemiyeti)'yi kurdu. Bu cemiyet üyelerinden, Kutsal Kitab'ın yanılmazlığına, "bütün temel yaşayan varlıkların" özel olarak yaratıldıklarına ve küresel bir tufanın yaşandığına inandıklarını gösteren bir inanç ikrarı belgesi imzalamalarını talep ediyordu. CRS'nin kurucuları kendilerini "bilimsel yaratılışçılar" olarak tanımlıyordu. Yaratılışçı anlayışın halkın geneline de tanıtılması için "Bible Science Association" adında ikinci bir organizasyon daha kuruldu.

Yaşlı Dünya Yaratılışçılığı (*Old Earth creationism* –OEC)

Yaşlı Dünya yaratılışçıları modern fizik, kimya ve jeolojinin bulgularının çoğunu kabul eden, dini kitaplardaki yaratılış anlatımını -Genç Dünya yaratılışçılığına oranla- daha mecazi olarak değerlendiren yaklaşım. Yaşlı Dünya yaratılışçıları olarak değerlendirilebilecek çok sayıda dinsel görüş vardır. *Aralıklı Yaratılışçılık* (Gap creationism). *Aşamalı Yaratılışçılık* vb.

Akıllı Tasarım (intelligent design -ID)

Akıllı Tasarım evrimin gayesel bir içerik taşıdığını ve canlı genomlarındaki bilginin kökeninin ancak tasarımla açıklanabileceğini iddia eder. İlk canlı organizmadaki temel tasarımın, tanık olduğumuz tüm canlılığı ortaya çıkaran kaynak kodu içerdiğine, evrimin de bu kaynak kodu kullanarak ve onun çevresinde bir öğrenme süreci olarak belirli bir amaç doğrultusunda, genomun içerisinden, gene genomun çevre koşullarına uymasını sağlayacak şekilde gerekli verileri ürettiğini, seçtiğini ileri sürer. Doğal seçilim, mutasyon ve diğer evrimsel mekanizmaların kendilerinin de aslında temel tasarımı şekillendiren süreç mekanizmasındaki parçalar olduğunu savunur.

Akıllı tasarımcılar, genel olarak doğal seçilim düşüncesine karşı olmamakla birlikte, mutasyonların ve doğal seçilimin bir türden bir diğerinin ortaya çıkmasını açıklamak için yeterli olmadığını öne sürmekteler Bu anlayışa göre, omurgalıların derisidikenlilerden gelişmesi ya da şempanze ve insanın ortak bir atayı paylaşması mutasyon ve doğal seçilimle açıklanamaz. Akıllı tasarımcılara göre, başlıca anatomik beden tiplerinin ortaya çıkışı ve yaşamın kökeni gibi konular doğal süreçlerle açıklanamayacak kadar karmaşıktır ve dolayısıyla bu konularda akıllı bir tasarımcıya başvurmak gerekir. Akıllı tasarım hareketi, evrenin tamamının ya da en azından kimi unsurlarının bir "akıl" ta-

4 Denis Alexander, *21. Yüzyılda Din ve Bilim: Matris'i Yeniden Oluşturmak*, çev. Cem Şimşek (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2010), s. 159.

rafından tasarlandığını temel bir varsayım olarak kabul etmektedir. Bu çevreler, akıllı tasarımın ürünlerinin, doğal seçilim gibi doğal süreçlerle ortaya çıkmış desenlerden deneysel olarak ayırt edileceği iddiasındadır. Bu ayırt etme eyleminin, birisi bir biyokimyacı ve diğeri felsefeci-matematikçi tarafından geliştirilmiş iki tamamlayıcı görüş temelinde gerçekleştirilebileceği öne sürülmektedir.

Bütün tartışmalar içinde iki kavram özellikle ön plana çıkmakta gibidir: *İndirgenemez Karmaşıklık* (irreducible complexity) ve *belirginleştirilmiş kompleksl ik* (complexity specified). İlk kavram, Michael Behe (1952-) ile birlikte anılır. Bu konudaki düşüncelerini dilimize de çevrilmiş olan *Darwin'in Kara Kutusu* adlı kitapta dile getirmiştir. (Bu çalışma *National Review* dergisi tarafından hazırlanan 20. yüzyılın en iyi 100 kitabı listesinde yer alır.) Behe, akıllı tasarımı *indergenemez komplekslik* (irreducible complexity) kavramı üzerinden temellendirir. *İndergenemez komplekslik* parçalarından birinin çıkarılması durumunda işlevini yitirecek olan, yani, önemli ölçüde birbiriyle çok uyumlu bileşenlerden oluşan temel bir sistemin bütününe verilen bir addır. Behe, buna örnek olarak bazı hücrelerin kullandığı kamçıları (*flagellum*) gösterir. Bilimsel olarak bütün detaylarıyla anlatılan bu sistem, başka bir şeye indirgenemez, ancak akıllı bir tasarımın ürünü olabilir. Mikrobiyolojinin son 40 yılda kat ettiği aşama hücrenin iç sisteminin, Darwin'in zamanında anlaşılamayacak kadar kompleks olduğunu ortaya çıkarmıştır. Behe biyokimyasal yapıların evrimsel mekanizma ile açıklanamayacak kadar kompleks olduğunu, bu kompleksliğin en iyi açıklamasının ise akıllı tasarım olduğunu savunur.

İkinci kavram ise, *belirginleştirilmiş komplekslik*, William A. Dembski (1960-) ile birlikte anılır. *Belirginleştirilmiş komplekslik*, herhangi bir şeydeki akıllı tasarımı belirlemeye yarayan bir ölçüttür. Dembski'nin tasarım çıkarsaması, doğadaki görüngülerin bir akıl tarafından tasarlanmış olanlarıyla, doğal nedenler ya da rastlantı sonucunda ortaya çıkmış olanların, bir olasılık teorisi yaklaşımıyla ayırt edilmesi üzerine kuruludur.

Akıllı tasarımın başlıca temsilcileri arasında, Phillip E. Johnson, Stephen C. Meyer, Jonathan Wells de sayılabilir. Bu isimler kendilerini yaratılışçı olarak tanımlamaktan ve akıllı tasarımın, Henry M. Morris'in izleyicileri ile ilişkilendirilmesinden özellikle uzak durmaktadırlar.

Tartışmaların Türkiye'deki Yansımaları

Amerika merkezli olarak gelişen yaratılışçılık hareketi, özellikle 1980'lerden sonra Türkiye'yi de etkisi altına almıştır. Bu konuda, evrimci bir yazarın gözlemi şu şekildedir:

> Güçlü bir evrim ve bilim karşıtı kampanya halini almış olan bugünkü biçimi ve şiddetiyle Türkiye'deki İslami yaratılışçılık hareketi oldukça yeni sayılır, çünkü tarihi eskilere dayanmaz, 25 yıldan daha ötesine gitmez.
>
> Yaratılış metaforu Kuran'da, İncil ve Tevrat gibi İslam dışındaki öteki tek tanrılı dinlerin kutsal kitaplarında olduğu kadar ayrıntılı anlatılmaz. Örneğin öteki kitaplarda olmasına karşın, Kuran'da dünyanın yaşına ya da yaratılış gününe ilişkin net bilgi yoktur. Belirtilen altı gün değişik ilahiyatçılarca farklı yorumlanır. Kimine göre, Kuran'da sözü edilen her bir gün gerçek hayatta bin güne, kimine göre de 50 bin güne denk gelir. Bunun yanı sıra, yaratılış anı da (genesis) Kuran'da çok kısa bir bölüm olarak yer alır. Kuran'daki yaratılış kısa da olsa öteki dinlerin kitaplarında anlatılanlarla oldukça benzerlik gösterir.
>
> Kutsal kitapların yaratılış bölümlerinde anlatılanlarla bilimin buldukları arasında çok büyük farklılıklar olmasına karşın, İslam dünyasında, Osmanlı, İran ve Arap okullarında, medreselerde çok uzun yıllar şu veya bu biçimde evrim öğretildi. Daha 9. yüzyıldan beri evrim düşüncesi İslam felsefecileri, bilginleri ve eğitimcileri arasında ciddi karşılık buldu.[5]

Peki, nasıl oldu da, dış kaynaklı olan bu cereyan ülkemizde karşılık bulabildi. Sosyolojik açıdan baktığımızda, bunun anlaşılabilir nedenleri vardır. Bunun en başında, evrim teorisinin tek taraflı bir biçimde, ateistik dünya görüşüne metafizik bir destek olarak kullanılması gelmektedir. 1960'larda ve 1970'lerde, Türkiye'deki sol akımların, Darwinciliği bilimsel bir anlayış ve metot olmanın ötesinde, dine ve Tanrı'ya alternatif bir dünya görüşü olarak takdim etmek istedikleri görülmektedir. Bunun da karşı bir tepkiye yol açması gayet tabidir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'de yaratılışçılık akımının tam da sözü edilen süreç içinde ortaya çıkması bir tesadüf değildir.

1980'lerde, Vehbi Dinçerler'in milli eğitim bakanı olduğu süreçte yaratılışçılık akımının metinlerini görüyoruz. Bu anlamda, Adem Tatlı'nın başkanlık ettiği bir heyet bu yöndeki yayınları Türkçeleştirmeye çalışmışdır.[6] Bu, diğer yazılarla devam etmiştir.[7] Ve yine bu dönemde, İzmir merkezli olmak üzere, bir kısmı biyoloji hocası olan isimlerin alternatif yayınlarının yer aldığını görmekteyiz.[8] 1990'lara gelindiğinde, Amerika merkezli olan *akıllı tasarım* hareketinin de ülkemizde karşılık bulduğu söyleyebiliriz. Şimdilerde kapan-

5 Kenan Ateş, "Türkiye'de Yaratılışçılık", *Dünü ve Bugünüyle Evrim Teorisi*, ed. Kenan Ateş (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2009), s. 279.

6 Henry M. Morris, Yaratılış Modeli, çev. Adem Tatlı, E. Edip Keha, Cafer Marangoz (Ankara: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1985).

7 Adem Tatlı, *Evrim: İflas Eden Teori* (İstanbul, Bedir Yayınları, 1990). Evrim teorisi hakkında rapor özeti. -- Ankara : Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1985.

8 Abdullah Aymaz, *Yaradılış ve Darwinizm: Yaradılış Konusundaki ve Darwinci Görşlerin İlmi Yönden Tetkiki* (İzmir: Akyay Yayınları, 1976); *Evrim Anaforu ve Gerçek*, ed. Fuat Bozer ve digger. (İzmir: Çağla-

mış olan Gelenek Yayıncılık, 1990'larda *akıllı tasarım* hareketinin birçok eserini Türkçeye kazandırmıştır. Şimdilerde, ise Mustafa Akyol bu akımın temsilcisi görünümündedir.[9]

Son dönemde ise, Adnan Oktar (1956-)'ın kurucusu olduğu, *Bilim Araştırma Vakfı* (BAV)'nın yayınları ayrıca dikkat çekicidir. Bir heyetle beraber hazırlanan kitaplar, Harun Yahya adıyla yayımlanmaktır. Darwinizm karşıtı görüşlerin savunulduğu çok sayıda kitap ve belgesel hazırlanmıştır. Bu yayınlarda hem yaratılışçılığın hem de akıllı tasarım tarzından beslenen, ama İslam düşüncesindeki kaynakları da kullanan bir yaklaşım görmekteyiz.[10]

Öyle zannediyoruz ki, ülkemizde çeviri yoluyla, evrim teorisinin natüralistik ve ateistik savunucularına paralel olarak, yaratılış fikrini savunanların da olması gayet tabii bir husus. Tabii olmayan, tartışmaların yapılış şeklidir. Her türden saldırganlık, *evrimin doğası gereği* karşı saldırganlığa yol açar. Oysa Türkiye'de sürdürülen tartışmalarda, gerçekte başka ortamlarda başlamış ve gelişmiş olan tartışmaların, ülkemizde yapılmak istendeğinde, evrimci terimlerle söylersek, bu koşullara ne ölçüde adapte olabileceği dikkate alınması gereken hususlardan birisidir. Uygun koşullar gözetildiğinde, onun yaşama şansı *zaten* olacaktır. Değilse, o düşünce ya da yapay tartışma yine evrim tarafından elenecektir. Açıkçası, bir felsefeci olarak, evrim teorisinin öğretilmesinden de eleştirilmesinden de herhangi bir rahatsızlık duymamaktayız. Aksini düşünmek, bizzat evrim teorisi için yanlış olurdu.

Burada son olarak taraflara basit bir öneride bulunmak istiyoruz: Eskilerin, *cedelî* dedikleri bir tartışma biçimi vardır. Buna göre, evrim teorisi doğruysa, yaratılış fikri, doğal seçilim gereği bir süre sonra zaten elenecektir. Aksi durumda da, endişelenecek bir şey söz konusu değildir, çünkü bu takdirde de evrimin yanlışlığı zaten kendiliğinden ortaya çıkmış olacaktır.

---

yan A.Ş., 1986); İrfan Yılmaz, Selim Uzunoğlu, *Alternatif Biyolojiye Doğru: Canlılar Dünyasına Farklı Bir Bakış* (İzmir: TÖV Yayınları, 1995).

9 Mustafa Akyol, *Bilim, Din ve Ateizme Dair Modern Ezberlerin Sonu: Bilim Materyalizmi Aşar* (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2012).

10 İlk eserler için bkz. *Evrim Üstadları: Venüs Planeti Misyonu* (İstanbul: Bilim Araştırma Merkezi, 1979; *Evrim-üretim: Tez ve Antitez Teorileri* (İstanbul: Bilim Araştırma Merkezi, 1980); *Canlılar ve Evrim* (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1987).